

Využívání jeskyní

Iva Kapounová

Jeskyně představují specifickou lokalitu, která je už dána a limitována svými přírodními tvary, které také podmiňují její využití. Největší rozmach ve využívání jeskyní můžeme spatřovat ve třech obdobích: v neolitu a eneolitu, v mladší době bronzové až halštatské a od středověku do současnosti. Nelze vždy tvrdit, že větší počet nálezů nutně znamená větší zájem o jeskyně, spíše dokládá určitou aktivitu, která ke tvorbě tohoto materiálu vedla. U keramiky je spíše než na počet zlomků nutno pohlížet na míru fragmentarizace (velké zlomky téže nádoby – spíše ojedinělá návštěva; menší zlomky více nádob – častější návštěvy, možná spojené i s „úklidem“ jeskyně). Je nutno počítat i se ztrátou části nálezů, zejména při starších výzkumech.

Na jeskyně můžeme pohlížet z několika úhlů: buď jako na **přírodní objekt** (její morfologie, klimatické poměry, umístění v terénu), jako na **archeologickou lokalitu** s určitými nálezy a možnými interpretacemi nebo jako na **místo specificky působící na lidskou psychiku** (rozlehlé suché jeskyně oproti propastím), což je zároveň z části propojením dvou předchozích pohledů. Třídění jeskyní pro archeologické účely přináší Vladimír Peša, zohledňuje jak přírodní podobu jeskyně, tak další okolnosti, které mohly hrát roli v jejím výběru a funkci jí dané. Vyčleňuje čtyři skupiny, které potom dále dělí:

I – vertikální (sklon nad 45°) – zejména propasti

II – horizontální s dostatečnou výškou pro pohyb člověka (dále dělené např. podle počtu vchodů či charakteru a velikosti chodeb a prostor)

III – horizontální neumožňující vzpřímený pohyb (nižší než 160 cm)

IV – změněné pozdějšími antropogenními úpravami tak, že ztratily svůj tvar

Za další důležité faktory považuje též přítomnost vody (studánky) v jeskyni, vchodový převis či skalní bránu.

Jeskynní oblasti České republiky využívané v době bronzové a halštatské:

Český kras – nálezy často z tmavých nehostinných jeskyní a jejich částí; *badatelé*: J. Petrbock, F. Prošek, V. Matoušek, V. Peša; *lokality*: 37 z doby bronzové a halštatské, např.: Bacín, Barrandova j., Poslední síň Turských maštalí, Ve stráni

Moravský kras – výzkumy zaměřené hlavně na paleolit, většinou souborně nezpracováno; *badatelé*: S. Stuchlík, S. Ondroušková; *lokality*: 70, např.: Býčí skála, Výpustek, Pekárna, Kůlna, Kateřinská j., Barová j.

Český ráj – pískovcové převisy a jeskyně, většinou menších rozměrů; *badatelé*: F. Prošek, L. Jisl, J. Prostředník, V. Peša, P. Jenč, V. Vokolek; *lokality*: 60, např.: Krtola, Jižní Lízovka, Jislova, Buchelka, Malá latrina, Fortna

Českolipsko a Kokořínsko – zejména převisy; *badatelé*: F. Prošek, J. Svoboda; *lokality*: 45, např.: Donbas, Dubičná, Heřmánky I

Labské pískovce – zejména převisy; *badatelé*: S. Vencel, J. Svoboda; *lokality*: např.: Dolský mlýn, Sojčí převis

Další oblasti – např.: jeskyně na Kotouči (Šipka a Čertova díra; K. J. Maška), Turol u Mikulova, Pulčínské skály, Vratíkovický kras

Možné funkce jeskyní:

Mnohdy je lze těžko odlišit, mohou se prolínat a souviset spolu:

součást sídelní sítě – v blízkosti sídlišť a hradišť či přímo v jejich areálu)

kultovní místo – jeskyně nevhodná pro sídelní činnost (pukliny, propasti), nálezy celých nádob a bronzových předmětů (Bacín); lokality nadregionálního významu (Býčí skála, německý Kyffhäuser, slovinská Jama II na Prevalu)

pohřební místo – hlubší prostornější jeskyně umožňující ukládání po delší dobu, pohřby s milodary položené volně na povrchu jeskynní prostory, starší pohřby odsunuty ke stěnám, nacházíme místa vyhrazená ke zvláštní činnosti – nejspíše pohřebním rituálům, vchod bývá uměle uzavřen, později může být opětovně otevřen (např.: zloději) a nálezy mohou být poškozené a v nepůvodních polohách (u nás se uvažuje o Býčí skále, dále slovenská Chvalovská j., chorvatská Bezdanjča)

uložení depotu – nálezy více bronzových předmětů (Šipka, Dubičná, Fortna)

výrobní místo – spolehlivě neprokázáno (Büttnerloch)

úkryt lidí a domácích zvířat, obydlí – přímo neprokázáno ve sledovaném období

Jeskyně je nutno chápat jako součást krajinné sídelní sítě, mají vztah k nejbližším lokalitám v okolí a plní svou funkci v rámci a v souvislosti s nimi. Nálezy z neobvyklých, tmavých, propastovitých a k sídlení jinak nevhodných jeskyní bývají rovněž neobvyklé (bronzové předměty, zdobené nádoby, kultovní předměty), z jeskyní prostornějších a světlejších naopak pochází spíše zlomky obyčejné keramiky, stejné jako ze sídlišť.

Literatura:

MATOUŠEK, V. 1996: Archeologické nálezy z jeskyní Českého krasu 3x jinak. AR 48, s. 16-28. MATOUŠEK, V. 2001: Příspěvek k problematice využívání jeskyní člověkem. Zkušenosti z Českého krasu. In: Rekonstrukce a experiment v archeologii 2/2001, s. 9-20. MATOUŠEK, V. – PEŠA, V. 1998: Keramické nálezy v jeskyních ve střední Evropě. Několik poznámek inspirovaných nálezy v jeskyních Českého krasu. AR 50, s. 224-242. ONDROUŠKOVÁ, S. 2008: Využívání jeskyní Moravského krasu v období popelnicových polí a v době železné. Bakalářská diplomová práce, ÚAM FF MU, Brno. PEŠA, V. 1997: Jeskyně Českého krasu v mladší době bronzové až halštatské. In: CÍLEK, V. (ed.): Archeologie a jeskyně, s. 111-132. PEŠA, V. 2006: Jižní boční síň a halštatské využívání Býčí skály v Moravském krasu. AR 58, s. 427-446. PEŠA, V. 2006: Využívání jeskyní v mladší době bronzové až halštatské ve vybraných oblastech střední Evropy. PA 97, s. 47-132. PEŠA, V. 2006: Využívání skalních dutin v Českém ráji v mladší době bronzové až halštatské. Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 11, s. 107-120. STUHLÍKOVÁ, J. – STUHLÍK, S. 1982: Osídlení Turoldu na konci eneolitu a v době bronzové. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity E 27, s. 91-102.